

Kants modale kritikk

//

//]]]]> //]]>

I sin *Kritikk av den rene fornuft* analyserer Immanuel Kant de *nødvendige* forutsetningene for *muligheten* av erfaring. Likevel blir Kants forståelse av de modale forestillingene om nødvendighet og mulighet overraskende sjelden diskutert blant forskere. Man skulle tro at Kant ikke drøftet dem overhodet. Men i min avhandling *From Thinking to Being* viser jeg det motsatte: Ikke bare har Kant en teori om modalitet; den er også uvanlig interessant, sofistikert og svært sentral.

Av Toni Kannisto

En analyse av Kants forståelse av modalitet gir nye og interessante perspektiver – både på Kants filosofi og på samtidig metafysikk. Et tegn på hvor viktig modalitet var for Kant, er at det gjenfinnes i selve kjernen av hans filosofi, som den fjerde gruppen i den berømte fortegnelsen over kategorier i *Kritikk av den rene fornuft*.¹ Disse kategoriene avgjør *ontologiske* modaliteter: Hvorvidt en ting *muligens*, *virkelig* eller med *nødvendighet* eksisterer.²

De modale kategoriene blir kontrastert med sine *logiske* motsatser, som finnes i fortegnelsen over dommer noen sider tidligere i boken.³ Hvorvidt en dom muligens, virkelig eller nødvendigvis er *sann*, avgjøres ifølge Kant av den logiske modaliteten.⁴

To lag av modalitet

For disse to lagene av modalitet, sannhetens logiske modalitet og eksistensens ontologiske modalitet, gir Kant et sett klare kriterier. For eksempel: Selv om *mangel på motsigelser* alene er nok til logisk å legge grunnlaget for *mulig sannhet*, er det ikke ontologisk tilstrekkelig for *mulig eksistens*. Bemerkesverdige nok legger Kant, 50 år før den ikke-euklidske geometrien, frem et biangel som eksempel:

Således inneholder begrepet om en figur som omslutes av to rette linjer, ikke noen motsigelse ettersom begrepet om to rette linjer som møtes ikke utgjør noen negasjon av begrepet figur. Umuligheten beror altså ikke på begrepet i seg selv, men på konstruksjonen av det i rommet.⁵

Kritiserer forgjengerne

Viktigheten av Kants tolagsteori om modalitet går tydelig frem av kritikk av den tradisjonelle metafysikkens forveksling av den «logiske muligheten av *begrepet* (siden det ikke motsier seg selv)» med den ontologiske «muligheten av *ting* (hvor et objekt korresponderer med begrepet)».⁶ Ifølge Kant har hans forgjengere, ved å gjøre ikke-motsigelse til kriterium for mulighet, konstruert et rent logisk, men ikke metafysisk system. For å vise den metafysiske muligheten av forestillinger som substans, kausalitet, sjel og Gud, må også ontologiske kriterier for mulighet bli vurdert. Da slipper ideene om en sjel eller om Gud ikke gjennom nåløyet.

Det hjelper heller ikke å legge *logisk* nødvendighet til grunn for *ontologisk* nødvendighet: at det motsatte av *p* er en motsigelse, gjør *p* logisk sett nødvendig; likevel kan det vise seg å ikke være ontologisk mulig. Kants eksempel er «Gud er allmektig»⁷: Analytisk er dommen nødvendigvis sann, men det har ikke noe å gjøre med hvorvidt Gud *eksisterer*. Snarere sier den bare at *hvis* Gud eksisterer, da er Gud allmektig (det førstnevnte må funderes utenfor logikken). (Som et eksempel på en nødvendigvis sann dom om umulige objekter, tenk på denne: «Umulige ting er ikke mulige.»)

Fortsatt verdifullt

Gjennom en sofistisert og detaljert analyse viser Kant at hans forgjengere mislyktes i å begrunne en metafysikk fordi de ikke hadde tatt hensyn til den ontologisk modalitetens kriterier – og at noen metafysikk i mange tilfeller (som sjel og Gud) ikke er mulig i det hele tatt.

Kants måte å skille mellom logisk og ontologisk modalitet på er også ulikt det vi finner hos våre dagers filosofer, slik som Saul Kripkes skille mellom epistemologisk og metafysisk modalitet. Dermed gir Kants skille den dag i dag et verdifullt bidrag til metafysikken og dens kritikk.

Noter

¹ Immanuel Kant, *Kritikk av den rene fornuft* (1781/1787), A 80/B 106.

² Ibid., A 218/B 265–6.

³ Ibid., A 70/B 95.

⁴ Ibid., A 74–76/B 100–1.

⁵ Ibid., A 220–1/B 268. (Side 288 i Steinar Mathisen, Camilla Serck-Hanssen og Øystein Skars norske oversettelse.)

⁶ Ibid., A244/B 302.

⁷ Ibid., A 595/B 623.